

REFERENCES

1. Houlman, D. (2019). Emotsiynyi intelekt [Emotional intelligence]. Kharkiv, 512 p. [in Ukrainian].
2. Derevianko, S., Prymak, Yu. & Yushchenko, I. (2020). Shtuchnyi intelekt ta emotsiynyi shtuchnyi intelekt yak fenomen suchasnoi kohnityvnoi psykholohii [Artificial intelligence and emotional artificial intelligence as a phenomenon of modern cognitive psychology]. *Scientific notes of National University "Ostroh Academy". Series: Psychology*. Vol. 11, pp. 115–119. [in Ukrainian].
3. Zarytska, V.V. (2012). Psykholohiia rozvytku emotsiynoho intelektu u systemi profesiinoyi pidgotovky fakhivtsiv humanitarnoho profilu [Psychology of the development of the emotional intelligence in the system of professional training of specialists in the humanitarian profile]. *Doctor's thesis*. Zaporizhzia, 513 p. [in Ukrainian].
4. Maksymenko, S.D. (2013). Psykholohichni chinnyky samodeterminatsiini osobystosti v osvithomu prostori

[Psychological factors of self-determination of the personality in the educational space]. Kyiv, 399 p. [in Ukrainian].

5. Nosenko, E.L. & Kovryha, N.V. (2003). Emotsiynyi intelekt: kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, main functions]. Kyiv, 159 p. [in Ukrainian].

6. Cherniavska, A. (2012). Emotsiynyi intelekt – zaporka uspishnoho navchannia [Emotional intelligence is the key to successful learning]. *Youth and market*. Monthly scientific-pedagogical journal. Drohobych, No. 12. pp. 136–139. [in Ukrainian].

7. Shpak, M. (2011). Emotsiynyi intelekt v konteksti suchasnykh psykholohichnykh doslidzhen [Emotional intelligence in the context of modern psychological research]. *Psychology of Personality*, No. 1. pp. 282–288. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.04.2024

УДК 37.018.43(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.299893>

Тетяна Шарова, доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри суспільно-гуманітарних наук

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Сергій Шаров, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри комп'ютерних наук

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті аналізуються потенційні ризики, які можуть виникнути у процесі організації дистанційного навчання в закладах вищої освіти, а також шляхи їх подолання. Висвітлюються переваги та недоліки дистанційної освіти. З'ясовано, що основними проблемами є технічні та програмні, а також, психологічні та соціальні ризики, якість навчальних матеріалів, обмежена комунікація між викладачами і здобувачами освіти, мовні бар'єри. Пропонуються шляхи розв'язання проблем та уникнення ризиків, пов'язаних з дистанційним навчанням. У подальших дослідженнях планується дослідити ставлення здобувачів освіти до дистанційного навчання в умовах війни.

Ключові слова: дистанційна освіта; вища школа; ризики навчання; вирішення проблем; якість навчання.

Літ. 13.

Tetiana Sharova, Doctor of Sciences (Philology), Professor,
Professor of the Social Sciences and Humanities Department,
Tavria Dmytro Motornyi State Agrotechnological University

Sergii Sharov, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Computer Science Department,
Tavria Dmytro Motornyi State Agrotechnological University

DISTANCE LEARNING IN UKRAINE: RISKS AND POTENTIAL SOLUTIONS

The article analyses potential risks that may arise in the process of organizing distance learning at higher education institutions, as well as ways to solve them. It is noted that nowadays distance education in Ukraine is a requirement of time, which is caused by objective reasons. First and foremost, it is related to the ongoing military actions on the territory of our country. The advantages and disadvantages of distance education are highlighted in the article. It is found that the main problems are technical and programme risks, psychological and social risks, quality of educational materials, limited communication between teachers and students, and language barriers. Certain ways to solve problems and avoid risks associated with distance learning are suggested. It is revealed that the development of technical infrastructure at the level of communities and higher

education institutions is strategically important for the effective implementation of distance learning. This requires the availability of high-speed Internet, modern digital devices, a powerful online platform for distance learning. Psychological and social risks can be avoided by organizing online events aimed at joint communication and interaction, providing psychological counselling assistance, etc. It is established that an important condition for effective distance learning is the availability of high-quality instructional and methodical and educational materials. Useful tips are provided that will allow teachers to diversify the educational material and make it more modern. Special attention is drawn to the importance of the teacher's role during the organization of distance education; the requirements for their training are highlighted. It is noted that high-quality translation of educational materials into the state language, as well as improving one's own foreign language competence, will allow overcoming language barriers. In further studies, it is planned to investigate the attitude of students to distance learning under the conditions of war.

Keywords: distance education; higher school; learning risks; problem solving; quality of learning.

Постановка проблеми. За останні роки спостерігається широке впровадження дистанційної форми навчання, що зумовлено як наявними технологічними можливостями, так і необхідністю забезпечення доступу до освіти в умовах певних обмежень. Стрімке підвищення уваги до дистанційної форми освітнього процесу відбулося в умовах розповсюдження пандемії COVID-19. Пізніше, воєнні дії на території України призвели до запровадження дистанційного навчання в декількох прифронтових областях, де перебування дітей в очному форматі пов'язано з ризиком для життя.

Вітчизняні заклади вищої освіти впроваджують дистанційне навчання у різних формах: від проведення віддалених лекцій до використання повноцінних онлайн-курсів. При цьому для забезпечення дистанційної освіти в межах автономії вони використовують різні технологічні платформи, запроваджують нові методичні прийоми та форми подання навчального матеріалу, контролю навчальних досягнень тощо. Водночас потребують додаткового дослідження сучасні шляхи вирішення потенційних ризиків у використанні дистанційного навчання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Особливості організації дистанційної форми навчання в умовах COVID-19 досліджували Н. Ашиток, Н. Теренда, О. Теренда, О. Павлова, О. Салун. У роботі О. Гончар досліджено особливості педагогічної взаємодії здобувачів освіти та викладачів в умовах дистанційного навчання. Вимоги до науково-педагогічних працівників для ефективної організації дистанційного навчання висвітлені у роботі Е. Яценко та І. Левандовської. Переваги та недоліки дистанційної форми навчання для здобувачів вищої освіти проаналізовані у роботах Є. Коровяки, В. Хоменко, О. Сікорської та ін. Незважаючи на наявні наукові дослідження, з кожним роком з'являються нові інформаційні та педагогічні технології, що дають можливість зробити процес дистанційної освіти найбільш ефективним та якісним.

Метою статті є висвітлення потенційних ризиків, що можуть виникнути під час організації дис-

танційного навчання у закладах вищої освіти та шляхи їх уникнення.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні існує унікальна ситуація, що пов'язана з одночасним використанням різних форм організації освітнього процесу в різних регіонах країни. Якщо декілька років тому у закладах освіти більшою мірою превалювала очна форма навчання, то пізніше, з розповсюдженням пандемії COVID-19, більшість з них запровадили дистанційну [9, 58] або змішану [13, 298]. Останнім часом, у зв'язку воєнними діями на території нашої країни, частина здобувачів освіти та педагогічних працівників виїхали з небезпечних територій за кордон або інші регіони [11, 3]. На тимчасово окупованих та прифронтових територіях більшою мірою запроваджено дистанційне навчання, що дає змогу попри все здійснювати освітній процес та готувати майбутнє покоління до активного життя у суспільстві. Для цього потрібен лише доступ до мережі Інтернет та цифровий пристрій, за допомогою якого можна отримати доступ до навчальних матеріалів [5, 86].

З урахуванням цього, науковці наголошують на численних перевагах дистанційного навчання та вважають його одним з перспективних напрямів отримання освіти, у тому числі неформальної та освіти упродовж життя. До них можна віднести такі: забезпечення індивідуального графіка отримання знань; відсутність обов'язкового очного відвідування занять; формування цифрових компетентностей [12, 129]; незалежність від фактичного місця перебування; гнучкість освітнього процесу, економія витрат на проживання, проїзд [7, 25]; можливість поєднувати навчання та роботу [6, 77].

Водночас, розглядаючи сучасний стан впровадження дистанційної освіти в Україні, маємо на сьогодні певні проблеми та ризики. Зокрема, це: 1) технічні та програмні ризики. 2) психологічні та соціальні ризики. 3) якість навчальних матеріалів. 4) утруднена комунікація між викладачами та здобувачами освіти. 5) мовний бар'єр. Коротко висвітливо ці проблемні питання та запропонуємо власні погляди на їх вирішення.

Технічні та програмні ризики зводяться до недоступності технічних пристроїв для частини учасників освітнього процесу, нестабільної мережі Інтернет, відсутності програмного забезпечення для реалізації дистанційного навчання. Частина здобувачів освіти або викладачів стикаються із проблемами низької швидкості Інтернет-з'єднання, що значно ускладнює повноцінний хід дистанційного навчання. Витрати на технічні пристрої та Інтернет-підключення можуть стати суттєвою перепоною для здобувачів освіти із менш заможних родин. Учасники освітнього процесу, які живуть у віддалених районах країни, можуть не мати сучасних цифрових пристроїв.

Шляхи розв'язання технічних проблем вимагають системного підходу та співпраці між адміністративними органами, закладами освіти, компаніями й організаціями-партнерами. Значна увага має бути приділена розвитку цифрової інфраструктури, зокрема в сільських та віддалених районах, забезпечуючи стабільний і доступний Інтернет. Доречним вважаємо забезпечення викладачів ноутбуками в межах реалізації програм міжнародної підтримки, як це реалізовано в низці закладів вищої освіти. Можна здійснити заходи, спрямовані на фінансову підтримку здобувачів освіти та викладачів, які мають обмежений доступ до технічних пристроїв. Або, наприклад, уряд може впроваджувати програми надання субсидій або грантів здобувачам освіти, які потребують фінансової допомоги.

Оскільки дистанційне навчання засноване на віддаленій взаємодії учасників освітнього процесу, використанні спеціальних онлайн-платформ та дистанційних курсів з дисциплін [4, 379], доречно також запровадити фінансування цифрових технологій та програмного забезпечення, які можуть ефективно працювати при низькій швидкості Інтернет-з'єднання. У цьому напрямі є вже досить суттєві напрацювання, пов'язані із впровадженням безкоштовних систем управління навчанням (LMS) в освітній процес вищої школи. Так, у більшості закладів вищої освіти використовується онлайн платформа Moodle, що уможливорює створити повноцінний навчальний курс з дисципліни [5, 88], наповнити його текстовим та мультимедійним навчальним матеріалом [9, 58]. За допомогою Moodle в межах окремого курсу здобувачі освіти отримують доступ до навчальних матеріалів, можуть консультуватися з викладачем, проходити комп'ютерне тестування, зберігати результати виконання практичних, семінарських занять [10, 241] тощо.

Психологічні та соціальні ризики мають в своїй основі відсутність особистого контакту між учасниками освітнього процесу, наявність психологічного стресу та втомленості. Збіднення соціальної взаємодії та втрата особистого контакту можуть

викликати у здобувачів освіти та викладачів почуття самотності й відчуження. Зміни у режимі навчання можуть призвести до стресу та втомленості, особливо у здобувачів вищої освіти, які стикаються з перепадами настрою та невпевненістю у майбутньому. Зменшення можливостей для реального спілкування з одногрупниками і викладачами [6, 77] може впливати на втрату соціальних зв'язків. Деякі студенти можуть стикатися із труднощами через культурні та мовні бар'єри, особливо в умовах використання англомовних ресурсів.

Уникнути цих проблемних питань можна шляхом організації онлайн-заходів, віртуальних групових проєктів та спільнот для соціальної комунікації і взаємодії. Важливо забезпечити доступ до онлайн-психологічної підтримки, надання рекомендацій з розвитку стресостійкості. У цьому питанні відповідальність покладається на кураторів академічних груп, які знають своїх дітей та у разі потреби повинні надати їм консультацію або направити у відповідний підрозділ закладу вищої освіти. Також усунення психологічних та соціальних ризиків вимагатиме певних зусиль від уряду, освітніх установ і громадськості. Визначеному контексті важливо зазначити, що у віртуальному просторі наразі з'являються запрошення на різноманітні тренінги з психологічного розвантаження, організовані громадськими об'єднаннями.

Сучасні умови вимагають від нас особливої уваги до якості освітніх ресурсів та навчально-методичних матеріалів для забезпечення ефективного і доступного навчання. Це можна пояснити збільшенням частки самостійної роботи у процесі підготовки майбутнього фахівця, під час якої здобувачі освіти повинні опанувати значні обсяги інформації. Водночас не завжди навчально-інструктивні матеріали мають інтерактивність та мультимедійність, містять інформацію про сучасні досягнення у певній галузі знань. Неякісний, застарілий матеріал суттєво знижує навчальну мотивацію здобувачів освіти, що, рахунку зрештою, вплине на їхнє бажання вивчати дисципліну [9, 59]. Відсутність внутрішніх стандартів на оформлення навчально-методичного забезпечення може призвести до неоднозначності в розумінні змісту та не дозволить якісно підготуватися до занять.

Розв'язати такі питання можна шляхом впровадження до змісту дисципліни відеоуроків, тестів та інтерактивних завдань для стимулювання активності здобувачів вищої освіти. Актуальним є створення електронних підручників та мультимедійних курсів, які будуть якісно забезпечувати дистанційне навчання [2, 13]. Також бажано розробити внутрішні стандарти якості для дистанційних курсів, що передбачатимуть оцінку освітніх матеріалів на рівні закладу вищої освіти. Бажано практикувати залучення досвідчених викладачів та фахівців до

розробки і рецензування навчальних матеріалів, а також читання лекції в межах програми "Гостювий професор". Треба пам'ятати про те, що навчальні матеріали мають бути сучасними та цікавими. Сприяння збалансованості між теоретичним та практичним матеріалом, а також врахування різноманіття стилів навчання, уможливить мінімізувати ризики і підвищити якість навчання здобувачів освіти. Регулярне оновлення матеріалів, включення до їхнього змісту актуальних прикладів, використання сучасних технологій зацікавить здобувачів освіти та спрямує їх на вивчення дисципліни.

Утруднена комунікація між викладачами та здобувачами освіти характеризується наявністю обмежень при розв'язанні навчальних та організаційних питань в реальному часі, відсутності особистісного спілкування, проблем у відстеженні активності здобувачів освіти під час занять, а також нерівність у доступі до ресурсів. Відсутність безпосереднього особистого контакту може призвести до недостатньої комунікації, збільшити ймовірність непорозуміння та відчуження викладача від здобувачів освіти. Затримки в отриманні відповідей на запитання чи розв'язання проблем можуть створювати труднощі у комунікації. Відсутність особистісного контакту може призвести до відчуття відсутності уваги до потреб кожного здобувача вищої освіти, що порушує студентоцентризований підхід.

Погоджуємося із думкою І. Адамової та Д. Кучерявої, які звертають увагу на специфічність комунікації між здобувачами освіти та викладачами під час дистанційного навчання [1, 362]. Ця особливість передовсім полягає у використанні цифрових гаджетів та програмного забезпечення для реалізації процесу комунікації. Зараз інформаційні технології дозволяють організувати віртуальні зустрічі, відкриті форуми та спільні освітні проекти, використовувати онлайн-платформи для оцінювання навчальних досягнень, формування звітів тощо. Впровадження інструментів для спілкування, таких як чати, електронне листування та системи сповіщень, забезпечить швидкий і зручний обмін інформацією між всіма учасниками освітнього процесу. Все це сприяє створенню певного онлайн-середовища, що дає змогу забезпечити якісне навчання та комунікацію у дистанційному форматі.

Доцільно зазначити, що провідна роль в організації дистанційного навчання в межах окремої дисципліни належить викладачеві. Він повинен володіти здатністю до педагогічного спілкування, вчасно реагувати на запитання здобувачів освіти, перевіряти роботи, надіслані на перевірку, здійснювати консультацію з навчальних питань, стимулювати здобувача освіти до продовження діалогу з

метою досягнення навчальної мети [3, 63]. Крім того, має бути обізнаним в інформаційних технологіях, щоб краще застосовувати їх для викладання та навчання [12, 124]. На жаль, досить часто здобувачі освіти більше обізнані в інформаційних технологіях, ніж викладачі, що негативно впливає на якість комунікації та навчання в дистанційному форматі. Аби відповідати високим вимогам, викладач повинен підвищувати власну кваліфікацію, проходити стажування тощо. Відвідування тренінгів та семінарів з питань ефективної дистанційної комунікації, розвитку здатності до проведення віртуальних занять викладачам допоможе їм професійно зростати й ефективно відповідати на сучасні освітні виклики.

Мовний бар'єр може стати перешкодою для ефективної реалізації дистанційного навчання. У такому контексті можемо виокремити такі мовні ризики, як низький рівень володіння англійською мовою, погана якість перекладу іншомовних джерел, відсутність підтримки з боку викладача. Зазначимо, що здобувачі освіти з низьким рівнем іншомовної компетентності можуть зазнавати труднощів у розумінні початкового матеріалу, викладеного іноземною (англійською) мовою. Звісно, для цього можна скористатися онлайн-перекладами. Водночас якщо перекладені навчальні матеріали не є якісними, то це може призвести до непорозуміння навчального змісту та знизити ефективність навчання. Здобувачі освіти, які відчують себе ізольованими від навчального матеріалу через мовний бар'єр, можуть втратити мотивацію та інтерес до вивчення дисципліни.

Для розв'язання цих питань викладачі під час дистанційного навчання мають звертати увагу на навчальний контент, який вони пропонують здобувачам освіти для вивчення або ознайомлення. Треба обов'язково викладати навчальний матеріал державною мовою. При цьому доречно рекомендувати здобувачам освіти використовувати додаткові онлайн-курси, у тому числі іноземною мовою. Використання онлайн-сервісів для автоматизованого перекладу й адаптації навчального контенту до рідної мови покращить і уможливить поліпшити процес навчання та зробити його більш зрозумілим. Важливо обов'язково перевіряти якість перекладу перед тим, як запропонувати його здобувачам освіти, оскільки високоякісні та точні переклади навчальних матеріалів мотивують їх до навчання.

Окреме питання стосується розвитку іншомовної компетентності, що наразі є доволі актуальним. Надання учасникам освітнього процесу можливостей для підвищення рівня володіння англійською мовою через онлайн-курси або додаткові заняття [8, 272] дозволить їм професійно зростати та набиратися досвіду іншомовної комунікації. Під час проходження мовних курсів здобувачам освіти (і ви-

кладачам у разі потреби) буде надаватися консультаційна та академічна допомога, що допоможе їм швидше адаптуватись у дистанційному просторі та успішно засвоїти навчальний матеріал.

Висновки. Отже, дистанційна освіта становить сучасну й актуальну парадигму навчання, що активно використовується в освітньому просторі України. Більше того, від цієї форми організації освітнього процесу в сучасних умовах відмовитися просто неможливо. Водночас її успішна імплементація у заклади освіти передбачає усвідомлення ризиків та їх завчасне подолання. Тільки відкрита комунікація, підтримка та інноваційні підходи дозволять зробити дистанційне навчання більш ефективним і психологічно комфортним для всіх учасників освітнього процесу.

Важливою складовою успішної організації дистанційного навчання є розвиток технічної інфраструктури, що дасть можливість забезпечити стабільний Інтернет та надати учасникам освітнього процесу доступ до відповідного програмного забезпечення. Без врахування соціальних, мовних та психологічних аспектів навчання не може бути повноцінним. Однією з ключових проблем дистанційної освіти є якість навчальних матеріалів. Недостатня розробка змісту курсів та відсутність інтерактивних елементів може призвести до зниження зацікавленості здобувачів освіти у вивченні дисципліни. Також важливою умовою ефективно організації дистанційного навчання в межах окремої дисципліни є конструктивна взаємодія між викладачами та здобувачами вищої освіти. У подальших дослідженнях планується дослідити ставлення здобувачів освіти до дистанційного навчання в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамова І.З., Кучерява Д.В. Дистанційна освіта: стан та проблеми. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2013. № 1. С. 361–364.
2. Ашиток Н. Нова освітня реальність: дистанційна освіта у вищій школі в умовах пандемії. *Молодь і ринок*. 2021. № 3(189). С. 11–14.
3. Гончар О. Педагогічна взаємодія учасників навчального процесу в умовах дистанційної освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. № 1. С. 58–65.
4. Коровяка Є.А., Хоменко В.Л., Пашченко О.А., Калюжна Т.М. Дистанційна освіта: позитивні і негативні аспекти. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 10 (12). С. 376–384.
5. Салун О.О. та ін. Проблеми дистанційного навчання в період пандемії COVID-19. *Проблеми сучасної освіти*. 2020. № 11. С. 86–90.
6. Сікорська О.О., Орду К.С. Дистанційна освіта у закладах вищої медичної освіти України: недоліки та переваги. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. № 2 (84). С. 75–78.
7. Сіленко А.О., Крук Н.В. Дистанційна освіта: альтернатива чи додаткові можливості для традиційної освіти? *Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць*. 2022. № 69. С. 94–100.
8. Симоненко С.В. Використання інтернет-ресурсів для навчання майбутніх ІТ-фахівців англійської мови за професійним спрямуванням. *Інформаційні технології в освіті та науці*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Мелітополь, 2019. С. 271–274.
9. Теренда Н.О., Теренда О.А., Горішний М.І., Панчишин Н.Я. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах пандемії COVID-19 (за результатами анкетування). *Медицина освіти*. 2021. № 4. С. 57–60.
10. Шарова Т.М. Освітній портал як ефективний засіб забезпечення дистанційного навчання здобувачів вищої освіти. *Українські студії в європейському контексті*. 2022. С. 237–244.
11. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. С. 1–11.
12. Ященко Е., Левандовська І. Дистанційна освіта в освітній діяльності вищої школи: виклики часу. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2021. № 1. С. 124–134.
13. Sharov S., Gladkykh H., Sharova T. Blended learning: modern educational trend in Ukraine. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1(105). С. 295–305.

REFERENCES

1. Adamova, I.Z. & Kucheriava, D.V. (2013). Dystantsiina osvita: stan ta problemy [Distance education: state and problems]. *Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences*. No. 1. pp. 361–364. [in Ukrainian].
2. Ashytok, N. (2021). Nova osvitnia realnist: dystantsiina osvita u vyshchii shkoli v umovakh pandemii [New educational reality: distance education in higher school in pandemic]. *Youth & market*. No. 3(189). pp. 11–14. [in Ukrainian].
3. Honchar, O. (2012). Pedahohichna vzaiemodiia uchashnykiv navchalnoho protsesu v umovakh dystantsiinoi osvity [Pedagogical interaction of participants in the educational process in the conditions of distance education]. *Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychnya*. No. 1. pp. 58–65. [in Ukrainian].
4. Koroviaka, Ye.A., Khomenko, V.L., Pashchenko, O.A. & Kalyuzhna, T.M. (2022). Dystantsiina osvita: pozytyvni i nehatyvni aspekty [Distance education: positive and negative aspects]. *Scientific innovations and advanced technologies*. No. 10(12). pp. 376–384. [in Ukrainian].
5. Salun O.O. et al. (2020). Problemy dystantsiinoho navchannia v period pandemii COVID-19 [Problems of Distance Learning during the Pandemic of COVID-19]. *Problems of modern education*. No. 11. pp. 86–90. [in Ukrainian].
6. Sikorska, O.O. & Ordu, K.S. (2021). Dystantsiina osvita u zakladakh vyshchoi medychnoi osvity Ukrainy: nedoliky ta perevahy [Distance education: experience of higher medical education institutions of Ukraine]. *Scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*. No. 2(84). pp. 75–78. [in Ukrainian].
7. Silenko, A.A. & Kruk, N.V. (2022). Dystantsiina osvita: alternatyva chy dodatkovy mozhyvosti dlia tradytsiinoi osvity? [Distance education: alternative or additional opportunities for traditional education?]. *Actual problems of*

**THE CREATION OF INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE
IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE: TEACHERS EXPERIENCE ANALYSIS**

politics. Collection of scientific papers. No. 69. pp. 94–100. [in Ukrainian].

8. Symonenko, S.V. (2019). Vykorystannia internet-resursiv dlia navchannia maibutnikh IT-fakhivtsiv anhliskoi movy za profesiinym spriamuvanniam [Use of Internet resources for training future IT specialists in the English language in a professional direction]. Proceedings from *11th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Information technologies in education and science"*. pp. 271–274. [in Ukrainian].

9. Terenda, N.O., Terenda, O.A., Horishnyi, M.I. & Panchyshyn, N.Ya. (2021). Osoblyvosti dystantsiinoho navchannia studentiv v umovakh pandemii COVID-19 (za rezultatamy anketuvannia) [Features of distance learning of students in the conditions of the COVID-19 pandemic (according to the results of the survey)]. *Medical education.* No. 4. pp. 57–60. [in Ukrainian].

10. Sharova, T.M. (2022). Osvitnii portal yak efektyvnyi zasib zabezpechennia dystantsiinoho navchannia zdobuvachiv vyshchoi osvity [Educational portal as an effective

means of providing distance education for acquirers of higher education]. *Ukrainian studies in the European context.* No. 5. pp. 237–244. [in Ukrainian].

11. Shevchuk, I. & Shevchuk, A. (2022). Osvitnia analityka kriz pryizmu viiny: vyklyky ta mozhlyvosti dlia vyshchoi shkoly Ukrainy [Educational analytics through the lens of war: challenges and opportunities for higher education in Ukraine]. *Economy and society.* No. 39. pp. 1–11. [in Ukrainian].

12. Yashchenko, E. & Levandovska, I. (2021). Dystantsiina osvita v osvitnii diialnosti vyshchoi shkoly: vyklyky chasu [Distance education in a high school educational activity: challenges of time]. *Humanities studies: history and pedagogy.* No. 1. pp. 124–134. [in Ukrainian].

13. Sharov, S., Gladkykh, H. & Sharova, T. (2021). Blended learning: modern educational trend in Ukraine. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies.* No. 1(105). pp. 295–305. [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.03.2024

UDC: 378.04:316.61

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.300282>

Olha Bashkir, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University*

Tetiana Sobchenko, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University*

Natalia Smolianiuk, *Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University*

THE CREATION OF INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE: TEACHERS EXPERIENCE ANALYSIS

The issue of creating an inclusive educational space in higher education institutions in the first half of the twenty-first century is relevant due to the global trend of involving everyone in the education process, regardless of social status and personal physical challenges. This issue has become especially acute in Ukraine due to the forced martial law, which only increases the number of people with special educational needs who need support and attention from society. The purpose of the paper is to study and analyze the creation of an inclusive educational space in higher education institutions that provides a barrier-free architectural environment, a favorable psychological microclimate, the development of inclusive competence of teachers, etc. The article uses theoretical methods of analysis, synthesis and generalization of the practical experience of a particular higher education institution, as well as the method of observing the activities of its structural units in creating an inclusive educational space. The authors note that a specific component of an inclusive educational space is adaptation. It involves the adaptation of students with special educational needs to new conditions, integration into groups, activities, adoption of norms, rules, values of higher education, etc. The article analyzes the inclusive educational space of Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University, which consists of the following structural units: the Educational and Methodological Inclusive Center, the Department of Special Education, and the Inclusive Art Hub, which facilitates the adaptation of students with special educational needs to the conditions of studying at a higher education institution. Ukraine has many experienced scientists in the fields of psychology, pedagogy, and art history who are engaged in scientific and methodological support for the development of an inclusive society and an inclusive educational environment. However, their readiness to work with students with special educational needs does not meet the realities of today. The development of an inclusive culture among teachers and the creation of an appropriate inclusive space at the university should help reduce psychological barriers and develop the skills of teachers' methodological and practical work with students with special educational needs. The organization of such creative spaces is a good practice that should be adopted and implemented in educational and public spaces across the country and abroad.

Keywords: higher education institution; educational space; student; inclusion; inclusive culture.

Ref. 13.